

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
ВГО «СПІЛКА ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКІВ УКРАЇНИ»**

**ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**FORMATION OF SUSTAINABLE
LAND USE: PROBLEMS AND
PROSPECTS**

**Матеріали I Міжнародної
науково-практичної конференції**

19-20 листопада 2020 року

Київ 2020

Битько М.М.

*кандидат технічних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси*

Кузнецова О.В.

*старший викладач
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси*

Волонтир А.В.

*асистент
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси*

ОПТИМІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ НА РІВНІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Нераціональна система землекористування призвела до тяжких екологічних наслідків, а саме наявності таких проявів деградації земель як ерозія, техногенне забруднення, вторинне осолонцювання, підтоплення та зсуви ґрунтів. Високий рівень розораності угідь, в тому числі на схилах, значне розширення посівів просапних культур та практично повне припинення виконання комплексу робіт по захисту ґрунтів, порушення системи обробітку ґрунту приводить до погіршення стану земель. В умовах гострої екологічної кризи саме екологічна складова є пріоритетною. Екологічна ефективність характеризується можливістю зменшення наслідків інтенсивного антропогенного впливу і втручання в навколишнє середовище, створення умов для розширеного відтворення природних ресурсів.

Україна відноситься до європейських держав з найвищою розораністю земель, яка досягає 53,8 % всього земельного фонду, у тому числі 77,8 % сільськогосподарських угідь.

Земельний фонд Черкаської області складає 2 091 670 га, з них 987946,3 га займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про відсутність екологічно доцільного співвідношення між природними стабілізуючими угіддями (ліси, луки, пасовища) і ріллею. В структурі сільськогосподарських угідь рілля складає 96,18 %, перелоги – 0,67%, багаторічні насадження – 1,30 %, сіножаті – 1,59 % пасовища - 0,26%.

Негативною особливістю агроландшафту Черкаської області є висока розораність (96%). Розораність чорноземних ґрунтів у окремих районах (Драбівський, Христинівський та ін.) досягає 92 – 96 %. У країнах з розвинутим землеробством – США 23, Угорщина –37, Франція – 41,5, ФРН – 48 % орних земель, в цілому по Україні 80 %. Отже, за розораністю Чер-

каська область лідер в Україні та світі. А висока розораність одна з головних причин деградації основних типів ґрунтів. Збіднення агроландшафту області становить поки що недостатньо оцінену загрозу екологівідновлювальним і продуктивним їх функціям.

Поряд із потужним техногенним навантаженням це призвело до різкого порушення співвідношення в агроландшафтах між ріллею й природними комплексами (луки, пасовища, ліси, водойми) в структурі земельних угідь. Це своєю чергою спричинило активні деградаційні процеси, що охопили значну площу землі в обробітку. Через ці та інші фактори виникають дефляція й виснаження ґрунтів, переущільнення, підкислення, заболочування, огієснення, руйнація гідрографічної мережі, природне й техногенне спустелення, загострюються екологічні проблеми, що вийшли вже за межі галузі сільського господарства й набули загальнодержавного значення.

Досить важливою проблемою раціонального землеробства залишається ефективне використання еродованих земель Черкаської області. Адж значна її частина розміщена на Придніпровській височині (Правобережжя), яка характеризується значним базисом ерозії і зумовлює у різних землях наявність біля 305 тис. га (26 %) змитих ґрунтів .

Водній та вітровій ерозії піддаються орні землі площею 294,3 тис. га, з яких 23 тис. га сильній та близько 200 га сумісній дії водної та вітрової ерозії. На таких землях вкрай необхідні фітомеліоративні заходи, тоді агроландшафт збагатиться штучними фітоценозами: луками, пасовищами та лісовими насадженнями, поступово відновлюватиметься гумусний стан ґрунту та зростатиме їх родючість.

Екстенсивне ведення аграрного виробництва в останні півтора десятиріччя не могло не вплинути на стан ґрунтів. Інтенсивна мінералізація гумусу без поповнення ґрунтів органічною речовиною веде до процесу деґуміфікації – основного чинника деградації ґрунтів. Досить інтенсивно деградують дерново-підзолисті та сірі і світло-сірі опідзолені ґрунти, яким потрібна особлива увага і заходи збереження родючості.

У Черкаській області загальну площу землі, що перебуває в інтенсивному обробітку, варто зменшити на 217 тис. га (або 17%) і трансформувати її переважно в природні кормові угіддя та під заліснення. Вилученню з інтенсивного обробітку й переведенню в інші категорії угідь підлягають рілля на схилах 3⁰ і більше, малопродуктивні землі (піщані ґрунти), розорані землі гідрографічної мережі.

Як показали розрахунки, в останні роки щорічно гектар рільної землі безповоротно втрачає 470–630 кг гумусу (органічна частина ґрунту), майже 90 кг азоту, фосфору й калію, близько 8,5 кг кальцію. Зменшення

вмісту гумусу, від кількості якого залежить родючість, відбувається практично на всіх типах ґрунтів Черкащини.

Сучасне землеробство повинно базуватись на наукових основах, які визначають принципово нові шляхи розв'язання проблем раціонального землекористування, оптимізації структури земельних угідь, захисту ґрунтів від ерозії, екологізації та біологізації технологічних процесів. Дотримання наукових основ забезпечить гармонійний розвиток і трансформацію ландшафтів, надійний захист ґрунтового покриву від ерозійних процесів і його деградації, екологічну рівновагу в агроландшафтах.

Саме тому, на рівні держави розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. №271-р затверджено Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням.

Національний план передбачає розроблення ряду нормативно-правових актів: проект Закону України «Про збереження ґрунтів та охорону їхньої родючості»; проект КМУ «Про нормативи якісного стану ґрунтів», проект; розробити Порядок формування та ведення реєстру постів (пунктів, станцій, моніторингових ділянок) спостережень за об'єктами довкілля з урахуванням потреб забезпечення інформацією про деградацію земель, опустелювання та посухи» тощо. Виконання комплексу завдань, визначених Планом дій, сприятиме розв'язанню проблем, пов'язаних із своєчасним запобіганням і усуненням явищ деградації ґрунтів і можливих еколого-економічних ризиків під час користування землею. Термін виконання позицій до 2025 року.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року схвалена «Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням», реалізація якої передбачена протягом 2015–2020 років.

На регіональному рівні, Держгеокадастр в Черкаській області поступово реалізовує завдання Регіональної програми розвитку земельних відносин у Черкаській області на 2014-2020 роки. Одне з ключових питань - консервація деградованих та малопродуктивних земель.

Проте, щоб розпочати процес оптимізації земельних ресурсів, достатньо буде забезпечити виведення з інтенсивного сільськогосподарського використання деградованих і малопродуктивних земель шляхом консервації – найбільш дієвим і реальним заходом для зменшення розвитку ерозійних процесів та інших видів деградації ґрунтів.

Напрями консервації (реабілітація і трансформація) деградованих і малопродуктивних ґрунтів можуть бути наступними: ґрунти легкого механічного складу та деформовані ґрунти – під заліснення; порушені землі з виходами порід, розмиті й сильнорозмиті ґрунти – подальше залуження і використання під культурні пасовища; середньозмиті ґрунти на схилах понад 5° – залуження з використанням під сіножаті; засолені ґрунти - по-

вертаються у природний стан природним шляхом, тимчасова консервація (реабілітація) шляхом залуження.

Після виведення 139,2 тис. га деградованих та малопродуктивних земель рівень розораності території становив би 54 %, що значно менше ніж показник в сучасному стані.

Оптимізація ефективності використання земельних ресурсів вимагає науково-обґрунтованого підходу до земельних ресурсів. Тому спираючись на модернізовану кадастрову систему та ефективне управління земельними ресурсами шляхом урахування еколого-економічної складової їх оцінки, можна буде досягти суттєвого позитивного впливу на економіку регіону та держави в цілому.

Список використаних джерел

1. «Атлас родючості ґрунтів Черкащини» затверджений Науково-технічною радою Черкаська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»: протокол № від жовтня 2014 р.

2. «Землеустрій, кадастр і моніторинг земель» Є. В. Бутенко стаття «Еколого-економічна оптимізація сільськогосподарських землекористувань на регіональному рівні» №1, 2016 р.